

IRODALMI JEGYZET

Kedves diákom!

Ebben a jegyzetben szerettem volna vázaltszerűen összefoglalni azokat az irodalomtörténeti és -elméleti ismereteket, melyeket a sikeres felvételihez tantárgyamban fontosnak tartok, és irodalomóráimon számonkérek.

Népköltészet

A népköltészet jellemzői:

Közösség teremti, tartja szájhagyomány útján életben.

Szerzője ismeretlen.

Szerkezete egyszerű.

Állandóan változik.

Alkalm szüli, alkalomhoz kötött.

Vers és zene gyakran együtt él benne.

A népdal

Mindig természeti képpel indít.

Nagyon fejlett jelképrendszert alkalmaz (virág-, madármetaforák)

Versformájára a felező nyolcas és hatos sorokból álló négy-soros versszak a jellemző..

Népmese

A szegény néposztály gondolat- és érzésvilágát hordozza.

Motívumai az ősi sámánszakából eredeztethetők.

Egyszerre jellemzi a hagyományörzés és újrateemtés.

Formai jellegzetességei:

- állandó kezdő és záró nyelvi fordulatok,
- varázstárgyak, mesei számok
- mesebeli idő, helyszín
- akadályozók és segítők
- ismétlések a szerkezetben
- mesehős jellegzetes tulajdonságú alakja
- jellegzetes mesei alakok
- jellegzetes meseszerkezet: előkészítés, bonyodalom, mesei vadorút (próbák),

NÉPKÖLTÉSZET

VERSEK FORMÁJÚ	PRÓZAI FORMÁJÚ
NÉPDAL	NÉPMESE
MONDÓKA	NÉPMONDA
BALLADÁK	KÖZMONDÁS
	SZÓLÁS, SZOKÁSMONDÁS
	TALÁLÓS KÉRDÉSEK

Ősköltészetünk

Idejét a **vándorlások korára** tehetjük.

Őseink nomád vándorló életmódja miatt kultúráját **fejletlen írásbeliségű, szájhagyományozó kultúrának** nevezhetjük. Írása a **rovásírás**.

A közösségi élet központjában a **sámán**, a varázslópap állt.

Vallási szertartásai során számtalan varázsének, a totemállat-hoz, istenekhez szóló **kultikus dal** született. A szertartás során a közösség valamennyi tagja részben megtanulta e szövegeket, s mint maga a sámán, táncsal, énekszóval jelenítette meg.

A kultikus dalok mellett e kor irodalmának jelentős részét alkothatták a **közösség alkalmi dalai**: köszöntők, altatók, sira-tók.

A számtalan hétköznapi tevékenység mindennapos kísérője voltak az asz-szonyok **munkadalai**.

A férfiak állataik és vagyontárgyaik védelmében sokszor keve-redtek különféle kisebb-nagyobb összetűzésbe más közösségekkel. E harcokról emlékeznek meg a **harci dalok, hősi énekek**.

E kultúra megismerésének számunkra lehetséges módjai:

- korunk hasonló civilizációinak tanulmányozása,
- más, kortárs népek őseinkről szóló beszámolóinak megismerése,
- a magyar népmesék világának elemzése.

TARTALOMJEGYZÉK

Ősköltészet , népköltészet	1
Az irodalmi alkotások felosztási lehetőségei	2
Verstani ismeretek	2
Versértelmezés rendje	3
Koraközépkori írásbeliség	3
Humanista és késő reneszánsz	4
Felvilágosodás: Csokonai VM, Fazekas M	5
Reformkor és romantika	6
Fogalomtár	8

Az irodalmi alkotások felosztásának lehetőségei

Eredet szerint:

népköltészet-
műköltészet

Formája szerint:

verses - prózai

Tartalma szerint:

műnemi felosztás:

líra - epika -
dráma

Népköltészet

- ismeretlen szerző
- szájhagyományozás
- állandóan változó szövegek
- alkotó és közönség közvetlen kapcsolata

Műköltészet

- ismert szerző
- írásbeliség
- rögzített, változatlan szöveg
- alkotó és közönség között közvetett kapcsolata (nyomtatott és elektronikus)

<i>Líra</i>	<i>Epika</i>	<i>Dráma</i>	
A költő személyes vallomása önmagáról, a mű főszereplője a lírai-én.	Egy hosszabb fordulatot cselekményt mond el színes szereplőgárdával. Az író háttérbe húzódik.	Csak párbeszéd formájában történetet színpadon előadott mű.	
<p>Népdal Hej halászok....</p> <p>tájvers Petőfi: Az alföld</p> <p>epigramma: J.P: Pannónia dicséret</p> <p>Kölcsey F.: Huszt</p> <p>óda: Kölcsey F.: Himnusz</p> <p>Vörösmarty M.: Szózat</p> <p>elégia: Csokonai V.M.: Reményhez</p> <p>Arany J.: Letészem a lantot</p> <p>Petőfi S.: Szeptember végén</p> <p>jellemkép: Csokonai V.M.: Zsugori uram</p> <p>Petőfi S.: Pató Pál úr</p> <p>rapszódia: Petőfi S.: Egy gondolat...</p> <p>allegorikus vers:</p>	<p>Verses</p> <p>elbeszélő költemény: Petőfi S.: János Vitéz ; Apostol ; Helység kalapácsa Arany J.: Toldi ; Toldi estéje</p> <p>ballada: Körműves Kelemen; Kádár Kata Arany J.: Szondi két apródja; A walesi bárdok; Ágnes asz- szony;Tengerihántás;Hídav a-tás; Szent László; Tetemre hívás...stb</p> <p>verses mese:</p>	<p>Prózai mese Árgyélus királyfi és Tündérszép Ilona</p> <p>monda: Mátyás-mondák</p> <p>mítosz: Prométheusz mítosza Daidalosz és Ikarosz</p> <p>regény: Gárdonyi Géza: Egri csillagok Jókai Mór: Aranyember; Köszívű ember fiai; Fekete gyémántok</p> <p>novella</p> <p>elbeszélés Krúdy Gyula: Ifjú évek Móricz Zsigmond: Hét krajcár</p>	<p>Tragédia, vígjáték, komédia, tragikomédia.</p>

Verstani ismeretek

Versszöveg:

A nyelvi kifejezés kötött, szabályos, rendszerint ritmikus, olykor rímes formája; költői mű.

Versrendszerek:

- nemzeti versformáink (ütemhangsúlyos)
- ókori görög formák (időmértékes)
- nyugat-európai formák

Vizsgálati szempontok:

- sorok ritmikai alkata, azaz a vers sorfaja

- a sorvégek kialakítása, rímképlet
- nagyobb versegységek, pl a versszak

Ütemhangsúlyos verselés

Ritmikai alapja a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok szabályos váltakozása.

1 ütem = 1 hangsúlyos + 1-3 hangsúlytalan szótag (ö: 4 sztg)

2 ütemű sor	3 ütemű sor	4 ütemű sor
-------------	-------------	-------------

ötös, hatos, kilences, tízes, tizenhármas,
hetes, nyolcas tizen-egyed, tizennégyes,

1 sor = legfeljebb 4 ütem, azaz 16 szótag

Rímképletek

párrím: aabb ; keresztím: abab ;
bokorrím: aaaa ;
félrím: axax; ölelő: abba ;

Időmértékes verselés

Ritmikai alapja a hosszú és rövid szótagok szabályos váltakozása.

Hosszú szótag = hosszú mgnh-t tartalmazó sztg vagy a rövid szótagos szótag, melyet mássalhangzó-torlódás követ.

Rövid szótag = rövid mgnh-t tartalmazó sztg, melyet nem követ mássalhangzó torlódása.

Verslábak:

jambus: u- trocheus: - u
daktilus: - uu anapestus: uu -
spondeus: - - pirrichius: uu

A hexameter:

A pentameter

Disztichon: A hexameter és pentameter sorpár.

Nyugat-európai verselés:

Az ütemhangsúlyos és időmértékes verselés ötvözete.

Lásd: Csokonai Vitéz Mihály:
Tartózkodó kérelem

Szóképek:

Megszemélyesítés: élettelen dolgok, elvont fogalmak felruházása emberi

Kora középkori írásbeliségünk

Az **államalapítástól Mátyás király megválasztásáig** terjedő időszakra tehető ezen irodalomtörténeti korszak.

- A sámánizmust üldöző s ezzel az ősi kultúrát is elsorvasztó **latin nyelvű kereszténység** válik uralkodóvá.
- Az addig egységes nyelvű nemzeti kultúra **két nyelvűvé** vált: **latin nyelvű és írásbeliségű elitkultúrára** illetve **magyar nyelvű, szájhagyományozó népköltészetre, köznyelvre.**
- A XII.— XIII. századtól kezdve eleinte szörványokban, töredékekben, majd önálló szövegekben (leggyakrabban fordításokban) **magyar nyelvű szövegek is megszületnek**. Ezeket nevezzük **nyelvműveknek**. A kolduló és prédikáló **ferences és domonkos rendek** megjelenésével ez a folyamat fellendül, hisz anyanyelven érintkeztek, olvasták fel a legendákat (Margit - legenda)
- A nemzetek felett álló egységes latin kultúra **a nyugat-európai művelődés vérkeringésébe kapcsolja az országot**. A magyarországi születésű professzorok Nyugat-Európa egyetemlein tanítanak
- A művészetek fő témája, így az irodalomé is, erősen vallásos, hisz **az egyház a fő mecénás**, és a vallási dogmák az élet minden területét áthatják.

& A MAGYAR ÍRÁSBELISÉG KÖZPONTJAI &

egyházi		világi	
latin nyelvű	magyar nyelvű	latin nyelvű	magyar nyelvű
zsoltárok	szörványok = latin szövegben előforduló m.	krónika Kálti Márk: Képes Krónika	lovagi énekek
himnuszok imák prédikációk	töredékek = latin szövegekben magy. szövegrészletek	geszta: Anonymus : Gesta Hungarorum	
legendák = szentek élettörténetét	<u>nyelvművek</u> 1 :Halotti beszéd 2 Ómagyar Mária-	oklevelek törvények	<u>nyelvműlek:</u> A tihanyi apátság alapítólevele

A versértelmezés megírásának javasolt rendje

Versértelmezést mindig többszöri átolvasás után, piszkozatpapírra írjuk. Könyvtári gyűjtőmunka után saját gondolatokat, mondatokat gyűjtünk össze az alábbi rendben:

I., Bevezetés A költői portré megrajzolása.

A mű elhelyezése az adott korban.
A mű elhelyezése a költői pályáiban.

II., Kifejtés A mű értelmezése vagy a mű egésze felől a részletek felé haladva vagy fordítva.

Szerkezeti részek, idősíkok, értékszembesítések elkülönítése.

Az elsődleges képi sík (téma) elemeinek értelmezésével bontjuk ki a gondolati sík tartalmát (üzenet).

III., Lezárás

Költői szóképek (hasonlatok, megszemélyesítések...stb) megfigyelése.

A versforma meghatározása

A mű utóélete, fogadtatása.

A költői pályafutás soronkövetkező állomásai

Egyéni vélemény a versről.

A piszkozat átolvasásakor figyelj a szóismétlések, elhasznált, pontatlan kifejezések kerülésére!

A kijelentő mondatok monoton kopogását próbáld kérdő és felkiáltó mondatokkal oldani.

Az elemzés megfelelő pontjain idézeteket

A humanista reneszánsz

Hazánkban Mátyás király kora

A reneszánsz fogalma: A szó jelentése újjászületés. Itáliai gazdag kereskedő polgárok öntudatosodása indította el. Hívei a koraközépkori vallási szigorrt kívánták fellazítani, a földi élet örömeinek és szépségeinek elfogadtatását tűzték céljukul. A reneszánsz gondolkodók harmonikus embereszménye szerint az ember a maga teljességében (lélek-test) érték. A művészetben a művész egyéniségének szabadságát, sokoldalúságát, egyéniségének öntudatos felvállalását hirdették. A latin nyelvű keresztény nemzetköziség helyébe a nemzeti történelmi sajátosságok felvállalása, a nemzeti nyelvek fejlődése lép. Felfedezték és tisztelték a természet szépségét. Olasz közvetítéssel kerül Magyarországra (corvinák, első nyomda, visegrádi palota, diákok európai egyetemeken, olasz vendégművészek...), s az uralkodó halálával egy időben elhal.

Legjelentősebb magyarországi képviselője **JANUS PANNÓNIUS (1434-1472)** volt.

Életrajz:

Szlavónia; Csezmiczei János-Vitéz Borbála; Ferrara, Padova-Guarino; váradi kanonok; pécsi püspök; Mátyás levelezésének felügyelője; királyellenes összeesküvés, kegyvesztés; tüdőbaj.

Latin nyelvű lírája felfedezi a helyhez kötött hazát, a természetet (Búcsú Váradtól).

Epigrammaiban, elégiáiban a felszabadult, öntudatos művész haladó szellemű, egyre világibb jellegű lírája szólal meg (Pannónia dicsérete).

koraközépkor	reneszánsz
Az egyházi ideológia egyeduralma.	A szellem felszabadulása az egyház uralma alól. A szabad gondolkodás kezdetei. A kultúra, tudomány és természet tisztelete.
Latin nemzetköziség.	A nemzeti öntudat felébredése, a nemzeti nyelvek fejlődése.
A művészi névtelenség, alázatosság követelménye.	A művészi öntudat felerősödése.

A késő reneszánsz - reformáció

A XVI. század

A reformáció fogalma:

A Németországból induló, kezdetben a katolikus egyházi gyakorlatot megújítani kívánó mozgalom gyorsan társadalmi és politikai jelleget öltött.

Követelései:

- Visszatérés a krisztusi egyszerűséghez a papi életvitelben.
- Nem hivalkodó templombelső.
- Anyanyelvű templomi szertartások, prédikációk.
- A hitben Isten és ember közt a leghitelesebb kapocs a bibliai szöveg.
- Anyanyelvű bibliafordítások minél nagyobb példányszámban.
- Nyomdak fejlesztése.
- Írásra, olvasásra tanítani minél több embert (tanítórendek)!

A reformáció eredményeként a magyar nyelvű irodalom és írásbeliség megerősödik (anyanyelvű prédikációgyűjtemények, hitvitázó iratok, bibliafordítások).

Jeles alkotók és műveik:

- 1590. Vizsoly Kályi Gáspár bibliája (az első teljes magyar nyelvű biblia)
- Ilosvai Selymes Péter: Az híres neves Toldi Miklósnak jeles cselekedeteiről
- Tinódi Lantos Sebestyén: Krónika (históriás ének)
- Gersei Albert: Árgyilus (széphistória)
- Heltai Gáspár: Száz híres fabulák (fabula=oktató állatmese)

A véglegesen magyar nyelvűvé vált irodalom a késő reneszánsz legnagyobb költői életművét hozza létre,

BALASSI BÁLINTÉT (1554-1594).

Életrajz:

Zólyom, Balassi János, Sulyok Anna; Bornemissza Péter; menekülés Lengyelországba; pereskedés, elszegényedés; Egerben végvári katonáskodás; reménytelen szerelem Ungnádne Losonczy Anna (Júlia) iránt; Sárospatakon érdekházasság Dobó Krisztinával; újabb reménytelen szerelem: Wesselényiné Szárkándi Anna (Célia); művelt, több nyelven beszélő, nemesi származású lókereskedő; hősi halál Esztergom várvédelme alatt.

Költészetéről:

Korabeli tánczenére szerzett magyar nyelvű versek. Tematikájuk: szerelmes, istenes és végvári versek. Költői eszköztára gazdag: metaforák, hasonlatok, gondolatrítmus, halmozás igényes versformák, tökéletes versrítmus. Sze-relmes verseiben

Felvilágosodás

A XVIII. század II. fele

A felvilágosodás fogalma:

Az ész, az értelem és az érzelem szabadságának ideje a sötétséggel, a butasággal és a félelemmel szemben. Antifeudális és antiklerikális mozgalom. Magyarországon a francia polgári átalakulás eszméinek politikai meghonosítására vállalkozó haladó nemesi mozgalom (Martinovics) bukása után a harc a kultúra területén folytatódik.

A nemzeti nyelv és hagyományok ápolása és fejlesztése kerül az érdeklődés középpontjába.

polgárosuló nemesség ↔ elnémetesedő
jakobinus mozgalom ↔ arisztokrácia
klérus

magyar nyelvi öntudat ↔ hivatalos latinság és
nyelvújítás ↔ német nyelvűség

Kazinczy Ferenc nyelvújító mozgalma:

neológusok (újítók) ↔ ortológusok (ósdia)

A nyelvújító és irodalomszervező munka célja:

- A magyar nyelvi stílus színesítése, finomítása.
- Új a polgári ízlésnek és követelménynek megfelelő szókincs kialakítása.
- A magyar irodalmi nyelv használati körének szélesítése.

A kor nagy összefoglalója és új utakat nyitó művésze

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

1773-1805

Életrajz:

Debrecen, Csokonai József, Diószegi Sára; Debreceni Református Kollégium, nyelvtudás, önképzőkör; poétikai tanár, konfliktusok, kicsapatás; Sárospatak; Pozsony, Diétai Magyar Múzsza; Komárom, Vajda Júlia (Lilla); Csurgó; Debrecen. Költészetéről.

- picturák és szentenciák, (diák-versgyakorlatok) átiratai
- társadalomkritika (Zsugori uram, Jövendölés az első oskoláról)
- népiesség (Szegény Zsuzsi a táborozáskor)
- Lilla-dalok:
 - a) finomkodó, játékosan udvarló versek (rokokó), az időmérték és ütemhangsúly összekapcsolódása (felfokozott zeneiség):

“Tartózkodó kérelem”

b) reménytelen szerelem versei: “Reményhez”

Fazekas Mihály

1766-1828

Életrajz:

Debrecen, Debreceni Református Kollégium; huszárhadnagy; Moldva (Ruszánda), Franciaország (Ámeli); Lúdas Matyi 1804; Magyar Fűvészkönyv, botanika.

Lúdas Matyi = első népies elbeszélő költemény Matyi alakjában a felvilágosodás egyik jellemző alakját figyelhetjük meg: önmaga hibáin felülemelkedni tudó, ismereteket szerző embert, aki mesterségbeli tudásával, leleményességével sikeresen áll bosszút a feudális állam jelképén, a gőgös bírón.

A mű hangneme humorizáló, szatirikus. Egy népmesei tárgyat népmesei elbeszélő modorban, népi nyelven ad elő.

Batsányi János

1763-1845

Verssel üdvözli a francia forradalmat, szimpatizál Martinovicsék mozgalmával és emiatt Kufsteinben raboskodik. Napoleon kiáltványát lefordítja magyarra, s felszólítja honfitársait az oszt-rákoktól való elszakadásra.

Nevéhez fűződik:

- Az első magyar irodalmi társaság:
- Kassai Magyar Társaság
- Az első magyar irodalmi folyóirat:
- Magyar Museum

A magyar reformkor irodalma - a romantika

A reformkor:

A magyar történelem 1823-tól 1848-ig tartó azon időszaka, melyben Széchenyi István (Hitel, Világ, Stádium) és a haladó gondolkodású nemesség az ösiség eltörlésével, a jobbágyság felszabadításával, az ipar és kereskedelem fejlesztésével a hazai polgárosodást kívánta elindítani.

A romantika fogalma:

A csapongó fantáziájú művész (zseni) érzelmeinek lázadása az alkotói értelem ellen.

Képzőművészeti a szenvedélyes, ellentéteket megkapó festőiséggel ábrázoló technika jellemző.

Szereti a rendkívülit felmutatni.

Szívesen fordul a nemzeti múlt eseményei felé.

Felfokozott érzelmesség mellett szívesen él a túlzás eszközeivel.

Jellemei a két végleten foglalnak helyet: rendkívülien jó és hősi vagy maga az ördögien rossz, alattomos.

Festői aprólékossággal ábrázol.

A magyar romantika alkotói a maguk művészi eszközeivel kívánták szolgálni a reformkori politikusok nemzetépítő törekvéseit, a nemzeti haladás és függetlenség ügyét.

Kölcsey Ferenc
1790-1838

Életrajz:

Szödemeter, Kölcsey Péter, Bölönyi Ágnes; Debreceni Református Kollégium, nyelvtudás, olvasottság; Pest jogászai tanulmányok; 1812 Szatmár gazdálkodás, költői fejlődés; 1815 vitairat Kazinczy mellett, siker és ismertség; 1823 Himnusz; 1829 szatmári aljegyző; 1832-36 megyei országgyűlési követ, majd lemond; Wesselényi Miklós védőügyvéde.

Himnusz (1823)

Műfaja: himnikus (istenhez szóló) óda.
Ellentétes, nem kronologikus rendű történelmi képsorozat.

Az értékszemelés középontjában a bűn-motívum.
A pesszimista, elégikus hangvétel oka: a reménytelenség.

Központi gondolat: A nemzet legnagyobb bűne, mely miatt isten a nemzetet újabb és újabb csapással bünteti, a nemzeti széthúzás.

Huszt (1831)

Széchenyi István politikai elképzeléseit (verszárlatban) verssé komponáló, agitatív erejű

epigramma.

Az optimista hangvétel oka: a reformországgyűlések vitái és Széchenyi példamutató politikai kiállása.

Parainézés...

Oktató célzatú bölcséleti levél, melyben élettapasztalatait és az erényes életvezetésre nevelő intelmeit foglalja össze. Önismeret-re, önművelésre és tevékeny hazaszeretetre buzdít.

Vörösmarty Mihály
1800-1855

Életrajz:

Nyék, Vörösmarty Mihály, Csáthy Anna; Pest piarista gimnázium; apa halála; házi tanító a Perczel-családnál, Perczel Etelka; 1825 "Zalán futása"; "Csongor és Tünde"; MTA tagjaként többedmagával megszerkeszti az első magyar helyesírási szabályzatot és német-magyar szótárt; 1836. Szózat; 1843 Csajághy Laura (Ábránd, Merengőhöz);

Szózat

Műfaja: óda (fenséges tárgyat, magasztos eszmét emelkedett hangon megéneklő lírai műfaj).

A múltba fordulás helyett a jelenbe és jövőbe tekintés jellemzi.

Jelenkorának polgáraihoz intézi szózatát.

A szebb jövőbe vetett erős hite miatt optimista hangvételű.

Petőfi Sándor
1823-1849

Életrajz:

Kiskőrös, Petrovics István, Hruz Mária; Pest, Aszód, Selmec; Ostffyasszonyfa, Sopron, Pápa, Debrecen 1843; Vörösmarty, Pesti Divatlap, János Vitéz; felvidéki utazás, Erdőd, Szendrei Júlia, Koltó; 1848. március 15. márciusi ifjak; Erdély, Bem tábornok.

Pályái:

A plebejus érzelmű forradalmi demokrata költő verseiben ötvöződik a társadalmi haladás igénye a nemzeti függetlenség akaratával.

I. korszak 1843-44:

A népköltészet forma kincsére támaszkodva hangját kereső költő versei (népies helyzetdaltai: bor-, betyárdalok) tartoznak ide.

1845 Felhők-korszak, válság éve (Etelka halála, kritikai támadások miatti elbulás, világ- és

embergyűlölet).

II. korszak 1846-47.:

A már tudatosan forradalmi demokrata hangot megütő költő.

/kiforrott ars poeticák, látomásos sorsversek, Arany-barátság, tájversek, kettőstematikájú Júlia-versek: udvarló versek, majd később a házasságban megtalált idillel keveredő haláltudat, a nemzeti elmaradás bírálata/

III. korszak 1848- 1849.:

A történelem sodrában élő szabadságharcos költő. Agitatív forradalmi, király és németellenes valamint a szabadságharc szürke közkatonáinak hőstetteről riportszerűen tudósító versek.

Arany János
1817-1882

Életrajz:

Nagyszalonta, Arany György, Megyeri Sára; segédtanító; Debreceni Református Kollégium, Kisújszállás könyvtára, színészkaland; a "tékozló fiú" megtérése, szalontai aljegyző; Ercsey Julianna, Juliska és László; 1846. Elvesztett alkotmány, Toldi; Petőfi-barátság; 1848. Kisfaludy Társaság igazgatója, nemeztör, lapindítás; 1849. bujdosás, állásvesztés; 1851. Nagykörösön diákjai körében kedvelt, tisztelt magyartanár, tankönyvírás, balladaköltészet; 1860. "Szépirodalmi Figyelő" beindítása, majd később "Koszorú"; 1865. MTA titkára; 1877-82. margitszigeti magányban számvetés (Őszikék), késői balladák.

Költői pályái:

A magyar irodalom legnagyobb epikus költője, kedvelt műneme a verses epika (elb. költ., ballada).

Az epikus költő:

A Toldi alapeszméje

A paragon heverő nemzeti erő előtt nyitva áll az út a felemelkedéshez. A Toldi estéjében pedig a hagyományörzés és modernizálás problémájával foglalkozik. Az idős Toldi igazsága abban áll, hogy a nemzeti hagyományok megőrzése segít óvni nemzeti öntudatunkat; Lajos király igazát pedig abban ismerhetjük fel, hogy modernizálás nélkül nem lehet életképes egy európai nemzet.

Toldi alakjában a paraszti és vitézi jellemvonások keverednek.

Balladaköltészetéről:

Nagykörösi balladák:

Többségében történelmi témákat dolgoznak fel. A történelmi téma csupán ürügy arra, hogy saját nemzetéhez, jelenkorához szóljon. A nemzeti hősök

és események felidézésével a Világosnál porba taposott nemzet öntudatát akarja ébren tartani. A főhősök bukásával együtt magasztosulnak fel azok az eszmék, melyekért küzdöttek.

"Őszikék" balladai korszak:

Az előző korszak történelmi tematikájával szakít, balladáiban a morális, lélektani jelleg erősödik. Központi témája a hűség.

A főhős bukásának oka az erkölcsi botlás, a reménytelenség.

A lírai költő:

1849. A világosi fegyverletétel után írja elégikus hangvételű verseit, melyekben a szabadságharc elsiratójaként látjuk. Verseiben megjelenik Petőfi szelleme, emléke. (Letésem a lantot)

1877-82. Margitszigeti magányos óráiban a Kapcsos könyvbe írja számvetést készítő verseit. (Epilógus, Vásárban)

Tompa Mihály
1817-1868

Életrajz:

Rimaszombat, korai árvaság, sárospataki szolgadiák; házitánító, református pap; barátság Petőfivel, Arannyal; honvéd táborigazgató; 1849. házasság; Zsoldos Emilia, tragédiák; rebellis verseiért üldözött költő;

A gólyához

A levert szabadságharc miatt reményvesztett férfi elégikus hangú verse.

A 9. versszak fontos, hisz a Himnuszban megjelölt főbűnt nevezi meg itt újra: "A kidült fában őrlő szű lakik.../A honfi honfira vádaskodik."

A madár, fiaihoz

Az allegorikus vers gondolatai képsorral alakulnak, melyben a madár= költő

éneklés=költésze

t

dal=vers

holt berek=haza

vihar, szél=szabadságharc

A vers alapgondolata Vörösmarty Szózatával cseng össze:

sorsodat jóban, rosszban hazád sorsával kösd össze, ne hagyd cserben nemzetedet!

Vajda János
1827-1897

Élete:

Vál, Vajda Endre, Valeczkey Lídia, erdészházi gyermeki paradicsom; Pesten írórokonnál könyvtelvény; vándorszínész; 1846. gazdatiszti gyakorlat; 1847 ünnepelt költő Pesten, márciusi

6. o

allegória: költői kép, melyet a szerző egy egész művön vagy összefüggő részletén végigvezet
 allegorikus alak: olyan emberi vagy állati alak, aki vagy amely egy elvont fogalmat testesít meg
 alliteráció: betűrim, a szókezdő hangok rímélése
 anakreóni vers: időmértékes verselésű, hétszótagú sorokból álló, rímtelen versforma
 BaAlassi-strófa: kilencsoros hangsúlyos versforma, 6, 6, 7, 6, 6, 7, 6, 6, 7 szótagszám al. aab, ccb, ddb rímeléssel
 ballada: az epikai műnemébe tartozó költemény, mely drámai (párbeszédes) és lírai (érzelmeket kifejező) jelleget is visel
 barokk: korstílus az 1500-as évek közepétől az 1700-as évek elejéig. A harmonikus reneszánsz formák felbontása, 1-1 1 ö5ies ábrázolásmód mozgalmasság és díszesség jellemzi
 bordal: emelkedett hangulatú dal, melyet témája és éneklésének alkalmá különböztet meg a többtől
 ciklus: olyan versfüzér, amely valamilyen módon összefüggő verseket tartalmaz
 corvina: (korvina:) Mátyás király könyvtárából való, kézzel írt vagy nyomtatott könyv
 daktilus: versláb az időmértékes verselésben, egy hosszú, két rövid szótagból.
 jele: - U U
 dal: lírai (költői) műfaj, mely valamely egyszerű érzelmeket fejez ki rövid, énekelhető, tömör formában
 dialógus: a fő- és mellékszereplők egymás közötti párbeszéde
 disztichon: ókori görög eredetű versforma, melyben a hexameter- és pentameter sorok váltakoznak
 dokumentum: forrásmű
 dráma: párbeszédes formában, színpadi előadásra írt műfajokat egyesítő műnem
 elbeszélő költemény: terjedelmes epikai mű több szereplővel, szerteágazó cselekménnyel, melyet epizódok szakítanak meg; formája vers
 elégia: lírai műfaj; fájdalmas emlékekből fakadó gondolatot fejez ki
 életkép: a mindennapi élet jellegzetes, gyakran vidám jelenetét ábrázoló epikai vagy lírai mű
 emlékirat: prózában írt mű, mely részletesen beszéli el a szerző által megélt vagy tapasztalt (esetleg gondolt) tényeket
 epigramma: rövid, csattanós formájú gondolati költemény, lírai műfaj; eredetileg sírfelirat; dicséretet vagy csípős véleményt kifejező vers, általában disztichon formában
 epika: az elbeszélő műfajokat magába foglaló műnem
 episztola: költői levél
 epizód: terjedelmes művek önállóan is megálló

részlete, mely nem befolyásolja alapvetően a cselekményt, de árnyalatokkal gazdagítja
 eposz: hősi ének; terjedelmes elbeszélő költemény nagy horderejű eseményekkel, csodás elemekkel, kiemelkedő hőssel, epizódokkal; epikai műfaj
 fabula: tanulságot hordozó mese, sokszor állatszereplőkkel
 felező tizenkettes: tizenkét szótagból álló hangsúlyos verselésű sorfajta, melyben az ütemhatár a hatodik és hetedik szótag közé esik
 felvilágosodás: a XVII. sz. végén és a XVIII. sz. elején ható, a józanész és a természetesség jegyében fellépő gondolkodásmód
 gesztus: érzelmet, szándékot, lelkiállapotot kifejező mozdulat, viselkedésforma vagy arcjáték
 hangsúlyos verselés: a magyar nyelv mondatbeli hangsúlyain alapuló ritmus a verselésben.
 Ütemhatárait a hangsúlyos szótag előtt jelölhetjük
 he. Egy szón belül csak az összetett szó második tagjának elejére eshet hangsúly
 harmónia: összhang; a részletek nyugodt illeszkedése egymáshoz és az egészhez hasonlat: stíluszeszköz, amely két dolog - hasonló és hasonlított - összekapcsolása valamely közös vonásuk alapján
 helyzetdal: a dal egyik fajtája, mely az érzelmeken túl azt a helyzetet is felidéz, amelyben ezek az érzések feltámadtak
 hexameter: hat verslábból álló időmértékes verssor (görög eredetű). Daktilusok és spondeusok alkotják. Ezek közül az ötödik versláb csak daktilus, az utolsó csak spondeus lehet. Képlete: - U U / - U U / - U U / - U U / - U U /
 históriás ének: megtörtént eseményeket elbeszélő, verses formájú, balladánál hosszabb, eposznál rövidebb epikai mű
 hitvitázó mű: a katolikus és protestáns vallású prédikátorok egymás meggyőződése ellen írt vitairata
 hős: főszereplő; olyan személy, aki a mű középpontjában áll
 humanizmus: latin nyelvű irodalom a reneszánsz idején, emberiség
 idill: bensőséges hangulatú kép, esemény jelenet.
 időmértékes verselés: hosszú és rövid szótagok szabályos váltakozásán alapuló verselés
 intrikus hős: egy mű főhősének útját és törekvéseit keresztező, rosszindulatú és cselszövő szereplő
 ironia: elismerő szavakba burkolt, szellemes gúny
 jambus: versláb az időmértékes verselésben. képlete: U-
 jellem: egy szereplő belső tulajdonságainak összessége
 jellemkép: egy személy jellemét, típusát rövid terjedelemben bemutató verses vagy prózai mű
 kalandregény: olyan regény, melynek hőisével különleges események sorozata történik meg változó helyszínen, sokféle ellenféllel és támogatóval.
 keresztím: olyan rímelés, melyben a páros számú sorok a páros számúakkal, a páratlan

számúak a páratlan számúakkal rímelnék. képlete: abab cdcd stb.

klasszicizmus: művészeti és irodalmi irányzat, jellemzője az ókori görög és római hagyományok fölélesztése, az összhang és arányosság keresése

komédia: vígjáték, bohózat; drámai műfaj

komikum: vidám, nevetető jelleg (komikus: nevetséges)

konfliktus: összecsapás, vagy azt megelőző feszültség, ellentét.

költői kép: a lírai megjelenítés módja valamilyen hasonlításon alapuló stílusesszakkal

költői kérdés: költőien föltett kérdés, mely magában hordja választát.

költői túlzás: valaminek a költői felnagyítása, eltúlzása

közmondás: népi bölcsesség képszerű, képletes megfogalmazásban

krónika: történelmi események följegyzése időrendben

legenda: nagyrészt kitalált, csodás történet hőskről, szentekről, uralkodókról, egy nép eredetéről

lélektani ábrázolás: egy irodalmi hős bemutatása a gondolatain, érzésein és viselkedésén keresztül

líra: a költői műfajokat egyesítő műnem; érzelmet fejez ki verses formában.

mecénás: műpártoló, a művészek, írók anyagi támogatója

megszemélyesítés: élettelen dolgok vagy elvont fogalmak felruházása élőlények vagy emberek tulajdonságaival

metafora: összevont hasonlat; hasonló dolgok azonosítása

metonímia: szókép, amely két fogalom közti kapcsolaton alapul

mese: ősi elbeszélő műfaj; kitalált történet, csodás lényekkel, eseményekkel

mitológia: egy vallásnak vagy egy nép eredetének mondái, le-gendái

modern: korszerű, újszerű

monológ: a hős magánbeszéde (főleg színműben)

motívum: a cselekmény jellemző eleme

mottó: jelige, idézet a lű címe alatt, mely a tartalmára utal

múzsák: a költészet és a tudományok kilenc istennője a görög mitológiában

műköltészet: ismert személyektől származó művek összessége

műnem: a műfajok alapvető csoportja (líra, epika, dráma)

műfordítás: idegen nyelvből átültetett mű, művészi értékeinek újateremtésével

napló: feljegyzés arról, ami a napló írójával történt, ill., amit gondolt. Szépirodalmi alkotás is lehet, ha stílusa, gondolati gazdagsága kiemeli a szokványos feljegyzések sorából

népballada: ismeretlen szerzőtől származó, a nép ajkán formálódó ballada - epikus költemény verses formában, drámai párbeszédekkel népdal: a nép ajkán születő és terjedő dal, mely egyszerű érzést

fejez ki énekelhető formában

népiesség: a népköltészet és a népnyelv utánzása a műköltészetben

népköltészet: a nép (főleg a paraszti nép) ajkán születő és terjedő művek összessége

népmese: a nép ajkán születő és terjedő, csodás eseményeket és lényeket felvonultató elbeszélő műfaj

novella: rövid prózai elbeszélés az epikai műnemben

ősi nyolcas: két ütemből álló, nyolc szótagos sorfajta az ütemhangsúlyos verselésben

páros rím: olyan rímelés, melyben az első sor a másodikkal, a harmadik a negyedikkel rímel.

képlete: aabb cdcd stb.

pentameter: öt verslábból álló időmértékes sor, daktilusokkal és spondeusokkal

prédikáció: szónoklat; prédikátor. hitszónok

pirrichius: két szótagú versláb az időmértékes verselésben. Jele: U U

próza: nem verses szöveg

realista: valószerű ábrázolást követő, de lényegre törekvő

refrén: a versben szabályszerűen ismétlődő sor vagy sorok

regény: terjedelmes elbeszélő műfaj főhőssel, mellékszereplőkkel, szerteágazó cselekménnyel, epizódokkal. Formája többnyire próza, ritkábban vers

reneszánsz: a műveltség megújulására törekvő mozgalom, főleg az ókori görög és római műveltség fölélesztésével a XV században és a XVI. század első felében.

rím: a vers sorvégeinek összecsengése, hasonló hangzása

ritmus: ismétlődések és változások szabályos rendje a szövegben. Hangsúlyos és hangsúlytalan vagy hosszú és rövid szótagok szabályos váltakozása; lüktés

rokokó: a barokk stílus kifinomult változata a XVIII. sz. második felében

sorhajlás: a mondat áthajlása a vers következő sorába

sormetszet: szünet a ritmusban a verssoron belül

spondeus: két hosszú szótagú versláb az időmértékes verselésben. Jele: u -

stílus: a kifejező eszközök segítségével kialakult ábrázolási mód

szállóige: közismertté vált irodalmi idézet

szólásmondás: állandósult szókapcsolat, beszédfordulat

szónoki kérdés: olyan kérdés, mely magában hordja választát

típus: általános tulajdonságok egyesítése egy irodalmi alakban

Toldi-vers: páros rímű, felező tizenkettes hangsúlyos versforma

történelmi regény: olyan regény, mely a történelem valamely korszakához fűződik cselekménye, helyszínei és hősei révén

tragédia: a drámai műnembe tartozó műfaj; szomorújáték

tragikus: végzetes; a szomorújátéokra emlékeztető,

fájdalmas
 trocheus: versláb az időmértékes verselésben: - U
 triász: háromtagú szövetség (pl. Arany Petőfi, Tompa).
 vándormotívum: több vidéken vagy több országban terjedő népművészeti vagy népköltészeti motívum, jellemző elem
 variáns: változat; egy műhöz hasonló, csak egyes részleteiben eltérő másik mű
 vers: a nyelvi kifejezés kötött, szabályos, rendszerint ritmikus, olykor rimes formája; költői mű
 versláb: az időmértékes verselés legkisebb ritmusbeli egysége
 világi műveltség: nem egyházi, hanem attól független műveltség
 vígeposz: az eposz - hősköltelemény - nevetető változata
 ütemhangsúlyos verselés: a hangsúlyos verselés másik neve
 zsoltár: a Biblia régebbi, ószövetségi részében található 150 ének.

7. o

alkalmi vers: olyan vers, melyet valamilyen időszertű eseményre, ünnepre írt a költő
 allegória: költői kép (metafora vagy megszemélyesítés), mely elvont fogalmat jelenít meg egy hosszabb részletben vagy az egész művön keresztül
 allegorikus alak: elvont fogalmat megtestesítő személy
 alliteráció: szókezdő hangok rímelve
 anapestus: két rövid és egy hosszú szótagból álló versláb; jele: u -
 anekdota: rövid, szórakoztató elbeszélés, csattanószerű befejezéssel
 ars poetica: (ársz poétika): költői (művészi) hitvallás
 bordal: emelkedett hangulatú dal, mely valaminek az ünneplésére buzdít
 ballada: kis terjedelmű epikus hősköltelemény mely drámai párbeszédet is tartalmaz, és lírai hangulatot hordoz
 cenzúra: írásművek politikai ellenőrzése
 ciklus: összetartozó művek együttese, rendszerint közös címmel
 csattanó: hatásos befejezés
 csonka versláb: időmértékes verssorban lévő hiányos ütem
 daktilus: egy hosszú és két rövid szótagból álló versláb. jele: - u u
 dal: egyszerű érzelmeket kifejező, rövid énekelhető lírai mű
 demokrata: a nép jogait elismerő
 dialógus: párbeszéd; a drámai művek egyik kifejezőmódja
 diszharmónia: az összhang megbomlása
 dráma: olyan műnem, amelyik a jelenben lejátszódó

cselekménye párbeszédekben bomlik ki, s színházi előadásban kap végső formát konfliktusokat fejez ki; formája vers vagy próza
 elbeszélés: a novellánál hosszabb, a kisregénynél rövidebb epikai mű, prózai formában
 elbeszélő költemény: verses epikai mű, mely a balladánál terjedelmesebb, az eposznál rendszerint rövidebb
 elégia: emlékező, borongós hangulatú lírai mű, melyben a gondolat az érzelmek szűrőjén keresztül fejeződik ki
 emelkedő verssor: olyan verssor az időmértékes és a hangsúlyos verselésben, melynél a versláb vagy az ütem rövid, illetve hangsúlytalan szótaggal kezdődik, és hosszú, illetve hangsúlyos szótaggal végződik
 epigramma: tömör, csattanós, többnyire disztichonban írt lírai mű, mely vélemény, gondolatot fejez ki
 epika: olyan műnem, cselekménnyel és hőssel vagy hősökkel, mely a múltban történt eseményeket beszél el versben vagy prózában
 epilógus: utószó egy műhöz vagy az egész életműhöz
 episztola: költői levél
 epizód: cselekményrészlet, mely nem tartozik szorosan az epikai vagy a drámai mű fő irányába, de előbbre viszi a jellemábrázolást és a mű teljességét
 eposz: hősköltelemény, olyan epikai mű, mely egy egész néptörzsrre vagy nemzetre kiható cselekményt beszél el terjedelmes, mesés formában, csodás elemekkel átszőve; hőse rendkívüli ember. a cselekményt epizódok szakítják meg.
 eretnek: olyan hitújító, aki vallásának alapjait megtartja, de kész felülbírálni a részleteket
 ereszkedő verssor: olyan verssor az időmértékes és a hangsúlyos verselésben, melynél a versláb vagy ütem hosszú, illetve hangsúlyos szótaggal kezdődik és rövid, illetve hangsúlytalan szótaggal végződik
 életkép: a mindennapi élet jellegzetes figuráját vagy jelenetét ábrázoló, rövid mű, mely lírai és epikai egyaránt lehet
 felező tizenkettes: ütemhangsúlyos versforma, mely tizenkét szótagú, a hatodik után sormetszet szakítja meg
 félrím: olyan rímelés, melyben rímelő és nem rímelő sorok váltakoznak
 fantázia: képzelet, képzelőerő
 gesztus: érzelmeket, szándékokat kifejező megnyilvánulás, szó vagy mozdulat
 gondolatritmus: a gondolatok szabályszerű egymásutánja
 hangsúlyos verselés: hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok ritmikus váltakozásán alapuló verselés (v. ö. : ütemhangsúlyos verselés)
 harmónia: összhang; hiánytalanságot érzető forma
 hasonlat: olyan költői eszköz, mely egy dolgot egy másik dologra utalva világít meg
 hexameter: hat verslábból álló időmértékes verssor, melyben daktilusok és spondeusok váltakoznak; az

utolsó előtti láb mindig daktilus, az utolsó spondeus himnusz: az óda változata; Istenhez, hazához szóló, emelkedett énekműfaj a lírai műnemben
hős: a mű szereplője; rendszerint a főszereplőt értjük rajta, akiről a mű szól, de annak ellenfelét és mellékszereplőket is nevezhetünk így
humanizmus: emberiség; latin nyelvű irodalom a reneszánsz idején; az ókori görög és római műveltség feltámasztása
ideális: eszményi
időmértékes verselés: hosszú és rövid szótagok ritmikus váltakozásán alapuló verselés
idill: nyugalmas, meghitt, boldog hangulatú dal vagy prózai mű
irónia: gúny, mely burkolt formában, olykor dicséretnek álcázva bírál

jambus: egy rövid és egy hosszú szótagból álló versláb; jele: U -
jelkép: olyan kép, mely az érzékszerveinknek önmagát mutatja, az értelmünknek valami azon túlit jellem: egy szereplő belső tulajdonságainak összessége
jellemkomikum: az egyéniségben rejlő tulajdonságokat vidáman leleplező viselkedés, jelenet vagy gondolat

karcolat: rövid elbeszélő műfaj, mely humorosan ábrázol egy jellegzetes alakot, élet helyzetet vagy jelenetet
keresztím: olyan rímhelyzet, melyben a páros számú sorok a páros számúakkal, a páratlan számúak a páratlan számúakkal rímelenek; képlete: abab cdcd stb.
keretes szerkezet: visszatérő részlet, mely a mű elején és végén - esetleg némi változással - emeli ki és fokozza a legfontosabb gondolatot
klasszicizmus: arányosságra, harmóniára és gondolati kiegyensúlyozottságra törekvő irodalmi és művészeti irányzat, főleg az ókori görög és római hagyományok tiszteletben tartásával
konzervatív: a régi értékekhez ragaszkodó, az újakat elutasító.
költői kép: olyan irodalmi kép, amely tárgyakra, dolgokra kivetítve jeleníti meg a költő érzelmét, gondolatát
költői túlzás: dolgok, személyek tulajdonságainak művészi megnövelése
kritika: műbírálattal; értékelés, műelemzés
kulcsszó: olyan szó, mely az egész műre és a szerző gondolkodására jellemző.
legenda: a vallásos irodalomban vagy a néphagyományban csodás tulajdonságokkal felruházott alakok története
lélektani ábrázolás: olyan ábrázolás, mely a hős érzelmeit és gondolatait mutatja be
líra: olyan műnem, amely a költői műfajokat egyesíti; a pillanatnyi személyes érzésekben ábrázolja a világot; formája vers
lírai én: az, aki a költői mű középpontjában áll, attól

függetlenül, hogy egyes szám első személyben beszél -e vagy sem

mese: ősi elbeszélő műfaj főhőssel, mellékszereplőkkel, cselekménnyel, csodás elemekkel, rendszerint szerencsés véggel, versben vagy prózában
metonímia: szóképek, mely két fogalom közti, térben vagy időben való érintkezésen alapul
mitológia: hiedelemvilág; egy nép hitregéje, legendás előtörténete
modern : újszerű, korszerű
monológ: magánbeszéd; a drámai kifejezés egyik módja
motívum: olyan mozzanat, mely a líra lényegére utal; ismétlődő művészi elem; indítóókot is értenek rajta
mottó: jelige, idézet a líra címe alatt, mely a líra tartalmára utal
műfordítás: irodalmi líra tartalmi és formai hűségre törekvő átültetése egy másik nyelvre
műköltészet: ismert szerzőktől származó költői művek összessége
műnem: a műfajok valamelyik csoportja (líra, dráma, epika)

nacionalizmus: nemzeti elfogultság; a saját nemzetnek a többi fölé helyezése
napló: időrendi feljegyzés mindarról, ami az írójával történt, illetve amit írója gondolt
naturalizmus: a valóság, a természet lemásolásszerű ábrázolására törekvő stílusirányzat (XIX. század vége, XX. század eleje)
népballada: olyan ballada, mely a nép ajkán terjed, szerzője ismeretlen
népdal: olyan dal, mely a nép ajkán terjed, szerzője ismeretlen
népiesség: a népköltészet követése, a nép alakjainak szerepeltetése a népi nyelv alkalmazása a műben
népköltészet: a nép (főleg a paraszti nép) dalainak, meséinek, közmondásainak, találós kérdéseinek, varázsszövegeinek, színjátékainak, balladáinak és a népi eposznak az együttese; ismeretlen szerzőktől származó, a nép ajkán terjedő művek összessége
népköltő: olyan költő, aki a nép sorsának feltárását és jobbítását tűzte ki célul
novella: rövid prózai elbeszélés az epikai műnemben
nyelvújítás: a magyar nyelv megújítása a XVIII. és XIX. század fordulóján abból a célból, hogy minél több műveltséget közvetíthessen
óda: istenekhez vagy rajongva tisztelt emberekhez írt lírai mű, melynek hangja ünnepélyes

ölelkező rím: olyan RÍMEIÉS5 melyben az első verssor a negyedikkel a második a harmadikkal rímelt; képlete: abba cddc stb.

parainesis: erkölcsi tanítást, intelmeket tartalmazó prózai mű

páros rím: olyan rímelés, melyben az első sor a